

Владимир КАРТОВ

**ИДЕЈНО-ПОЛИТИЧКИТЕ ОПРЕДЕЛБИ НА КПЈ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА НОВА ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД ЧЕТВРТАТА ЗЕМСКА КОНФЕРЕНЦИЈА ДО ОСНОВАЊЕТО НА АВНОЈ
(1934—1942)**

Општо познато е дека првата југословенска држава — Кралството на СХС, односно Југославија се создаде под политичко водство на буржоаските сили на Србија, Хрватска и Словенија и со благослов на западноевропските капиталистички држави. Оваа буржоаска творба беше обременета покрај со класно-социјалните и со остри национални спротивности. Режимот на владејачките буржоаски групации, со својата политика на национална нерамноправност и негирање на националниот идентитет, не беше во состојба да обезбеди потребни услови за општествено-економски, политички и културен развој на народите и народностите на Југославија. Поради тоа е создадена ситуација во која националното прашање стана првостепено политичко прашање, во основен општествено-историски проблем и противречност во политичкиот, економскиот, културниот идејниот живот на новосоздадената држава.

Наспроти тоа, новата демократска федеративна Југославија се роди во револуционерна народно-ослободителна војна, преку борба и огромни жртви и со волјата на работничката класа и на сите народи и народности за сопствена еманципација. На речиси иста територија, со исто население, со создавањето на новата државна заедница се оживотвори постоењето на општествено-политичките сили и национално-ослободителните тенденции, кои и до денешниот ден делуваат во правец на заедничкото историско живеење на политичкото и егзистенцијалното битие на сите наши народи и народности. Според тоа, нова Југославија не настана врз основа на компромис, туку како резултат на уверувањето на нејзините народи, дека федеративна Југославија е најдобрата и најцврстата форма за максимално осигурување на слободниот развој на секој од нив.

Меѓутоа, историски факт е дека револуционерното работничко движење на Југославија под раководството на неговата авангарда — КП правеше долгогодишни напори да изнајде решение на социјалните и националните спротивности, кои непрекинато ја нагризуваа буржоаска Југославија уште од нејзиното основање во 1918 година. КПЈ успешно ја изведе четиригодишната НОВ и Револуцијата, благодарейќи пред сè и на тоа што споменатава политичка партија на работничката класа имаше изградено своја доследна револуционерна (марксистичка) политичка платформа за решавање на националното прашање во годините пред избивањето на Втората светска војна. Имено, таа уште тогаш, врз основа на прифаќањето на реалноста дека постојат повеќе посебни југословенски нации, го усвои федеративното уредување на државата како најдобра форма на осигурување на нивната национална рамноправност. Со започнувањето, пак, на вооружената борба против окупаторите и домашните издајници, започна и процесот на воспоставувањето на политичките темели за создавање на нова демократска и федеративна Југославија кој процес со историските одлуки на Второто заседание на АВНОЈ доби вистинско државно-правно значење. Според тоа како задача на овој наш прилог е најпрво, да го прикаже идејно-политичкото определување на КПЈ за создавање на федеративна Југославија до априлската војна, а потоа политичкото осамостојување на секој народ на Југославија поодделно и на сите народи на Југославија во целина од започнувањето на вооруженото востание, до создавањето на АВНОЈ. Но, пред да поминеме кон анализа на овие две прашања, ќе направиме еден краток осврт на односот на КПЈ спрема националното прашање до Четвртата земска конференција, односно Сплитскиот пленум на КПЈ (1935 год.), кога за првпат е манифестирано идното федеративно државно уредување на Југославија.

I

Комунистичката партија на Југославија настана како резултат на акцијата на најпрогресивните групи на поранешните социјалдемократски партии и организации што постоеја во поодделните југословенски земји пред Првата светска војна. Иницијатор за создавање на единствена партија на работничката класа во новата држава — Кралството на СХС, беше Српската социјалдемократска партија. Нејзиното раководство сè уште не беше во земјата, кога (на 1 декември 1918 година) беше создадено ова кралство. Но, веднаш по враќањето тоа изјавило дека без резерва го прифаќа југословенското обединување, иако тоа станало како резултат на воената и политич-

ката акција на буржоаските сили на Србија, Хрватска и Словенија. Во таа смисла, во својот партиски орган „Радничке новине“, во крајот на 1918 и почетокот на 1919 година, често пати изјавувало дека Србите, Хрватите и Словенците се еден народ, бидејќи имаат ист јазик и исти етнички особини; дека нивното обединување во една држава претставува општествено-економска, политичка и културна потреба. Притоа беа направени и обиди теоретски и научно да се објасни создавањето на единствена југословенска нација и дека југословенското национално единство ќе претставува придобивка за понатамошниот развој на класната борба на пролетаријатот во целата држава¹⁾. Обидот на групата комунисти „Васа Пелагиќ“, познати како „Пелагиќевци“ од Војводина, која ја сочинувала главно, поголем број на повратници — учесници во Октомвриската револуција, да го убедат раководството на ССДП дека Србите, Хрватите и Словенците се посебни народи, не успеа²⁾.

Слични погледи спрема идејата за националното единство на Србите, Хрватите и Словенците, односно во поддршка на званичната доктрина за југословенското национално единство застапуваа и раководствата на останатите социјалдемократски странки во другите југословенски земји што порано беа под австроунгарска власт. Навистина во редовите на овие организации имало и пооделни групи што застапувале и изразувале спротивни гледишта, но тие не биле званично прифатени³⁾.

Во усвоените програмски документи од Основачкиот конгрес на Социјалистичката работничка партија на Југославија (комунисти) се санкционирани претходно споменативе погледи на раководствата на социјалдемократските партии спрема југословенското обединување и националното прашање воопшто. Така на пример, во Подлогата за обединување изрично стои дека „Обединувањето на Југословените во една национална држава не е извршено врз револуционерна борба на сиромашните маси, туку како резултат на големите војни во Европа и на Балканот“⁴⁾. Во Практичката, пак, акционата програма е запишано дека „СРПЈ (к) ќе се бори за „Единствена национална држава со најширока самоуправа на областите, окупирани и

1) Владо Стругар, Социјална демократија о националном питању југословенских народа, Београд, 195., стр. 75—81.

2) Н. Груловиќ, Југословенска комунистичка револуционарна група „Пелагиќ“, Зборник за друштвене науке, Матица Српска, Нови Сад, 1959, стр. 108—128.

3) Поопширно за нивниот однос спрема националното прашање видете кај: Д. Луќач, Раднички покрет у Југославији и национално питање 1918—1941, Б., 1972, стр. 12—25, и Јанко Плетерски, Национално питање у теорији и политици КПЈ—КПС, сп. ЈИЧ, бр. 1—2/1969, стр. 33—35.

4) Историски архив Комунистичке партије Југославије, том II, Београд, 1949, стр. 12—13.

околиците⁵⁾). Значи нема ништо за национално непризнатите и во званичните извештаи на Партијата до Комунистичката интернационална, кон која се приклучила на самиот Конгрес како одделна секција. Во нив, имено ништо не се зборува за постоење на националното прашање во Југославија⁶⁾.

Усвоеното унитаристичко гледање на Југославија, раководството на југословенските комунисти го задржале и во текот на наредните 4—5 години. Имено, и покрај видливо изразените знаци на влошување на меѓунационалните односи во Кралството СХС, односно на сè поизразеното национално угнетување на пооделните народи и народности од страна големосрпската буржоазија и сè поизразените стремежи на националноослободителните движења кај поодделни југословенски народи, споменатава политика спрема националното прашање не се менувала, иако КПЈ тогаш зазела став на најодлучен противник на постојниот општествено-политички поредок на Кралството СХС.

Споменатиов однос на КПЈ спрема националното прашање пред сè е последица на тогашните општествени објективни услови и субјективни слабости на раководните југословенски комунисти. Настанувањето на првата југословенска држава ги занесла раководните кадри на југословенското комунистичко движење, бидејќи со тоа навистина се создадени објективни услови за позасилен развиток на класната борба на пролетаријатот против буржоазијата која во тоа време, не само во Југославија, туку и во цела Европа била во полет. Тоа ги натерало да не му обрнат поголемо внимание на националното прашање, па дури и на историската реалност — постоење на повеќе југословенски народи и национални малцинства. Во изградувањето на ваквите ставови имало влијание и сфаќање на социјалдемократијата дека активниот позитивен однос на работничкото движење спрема националното прашање ја слабее класната борба на пролетаријатот. За одбележување е и фактот што во ова време субјективните сили на револуционерното работничко движење не биле способни да се занимаваат позадлабочено со теоретските и научните аспекти на националното прашање во Југославија, поради што и неможеле да ги уочат суштинските погледи во меѓунационалните односи во Југославија. Нема сомнение дека заземениот и, во одредена смисла на зборот, спроведуваниот став за југословенско национално единство објективно придонесувало за релативна стабилизација на режимот на големосрпската хегемонистичка владејачка групација.

⁵⁾ Исто, стр. 14.

⁶⁾ Архив на ЦК КПЈ, фонд Коминтерна 1919—1941, фасц. 1919—1923 година.

Неразбирањето на општественото битие на нацијата и потценувањето на политичката релеванција на национално-ослободителните стремежи влијаело кон изолација на КПЈ во односот спрема национално-ослободителните движења. Имено, во поделните југословенски земји било неопходно потребно да се развие соработка помеѓу револуционерната борба на пролетаријатот со национално-ослободителните движења, заради заедничка борба против хегемонистичката и великокрпската националноугнетувачка политика. Но до тоа не дошло. Според тоа факт е дека ваквиот однос негативно се одразил во развотокот и на самата КПЈ, односно тоа објективно довело до полесно разбивање на КПЈ со донесувањето на Обзнаната и Законот за заштита на државата со кои КПЈ била забранета како легална политичка партија. Ова, пак, разбивање го забрзало и развивањето на фракциите и фракциските борби во редовите на самата КПЈ.

КПЈ за првпат го отфрли своето становиште за југословенскиот национален унитаризам, а со тоа и ги постави основите на новата национална политика на својата Трета земска конференција (1-4.I.1924 година). На неа, на предлог на преставници на левицата на КПЈ, биле прифатени нови, позитивни и во основа револуционерни ставови по националното прашање што тие ги истакнувале за време на дискусијата на Конференцијата и пред тоа во партискиот печат. Тогаш КПЈ децидно констатира дека Југославија не може да се смета за хомогена национална држава, туку е многунационална држава во која владејачката класа на српската нација врши угнетување над остантите нации и национални малцинства. Тоа значи дека во Југославија постои нерешено национално прашање, односно го отфрлила својот поранешен став дека Србите, Хрватите и Словенците се само племиња на еден ист „југословенски народ“, а ја прифати конкретната историска реалност за постоење на посебни југословенски нации⁷⁾.

Во посебно усвоената резолуција за националното прашање на споменатава Конференција, КПЈ децидно го призна правото на самоопределување на народите на Југославија, вклучувајќи го и правото на отцепување, истакнувајќи истовремено дека отцепувањето не е задолжително. Во однос на начинот на решавање на ова прашање е истакнато гледиштето дека КПЈ тоа треба да го оствари во одредена конкретна ситуација која би била најпогодна, односно дека појдовна основа за неговото решавање е револуционерниот пат. Таа сметала дека конечното решавање на ова прашање ќе стане со создавањето на федеративна работничко-селанска република во Југославија, односно

7) Историски архив КПЈ..., стр. 67—73.

на Балканот и Подунавјето. Притоа, за првпат во своите програмски документи Македонија се третира како посебна доброволна и рамноправна членка на таа федерација. За Црна Гора и Босна и Херцеговина е истакната паролата за автономија на овие две југословенски земји. Иако постоењето на македонската нација сè уште не е децидно констатирано, сепак тоа е многу значаен настан во еволуцијата на КПЈ спрема националното прашање воопшто и посебно спрема македонското.⁸⁾ Во суштина тоа беше прва национална програма на КПЈ, чии основи претставуваат прифаќање на реалноста од постоењето на повеќе посебни југословенски нации, а федеративното уредување на државата се усвојува како најдобра форма за осигурување на нивната национална рамноправност.

Меѓутоа, иако КПЈ во 1924 година зазела нови, позитивни и во основа револуционерни (марксистички) ставови при утврдувањето на нејзината конкретна политика спрема борбата на народите на Југославија за остварување на правото на самоопределување биле преземени и такви ставови и акции кои немале доследен марксистички карактер. Имено се поставило прашањето дали треба правото на угнетените народи за самоопределување, се до одцепување, да се толкува како нивна обврска за одделување од Југославија или, пак, треба да претставува средство за нивно трајно обединување. Оваа дискусија била тесно поврзана со прашањето за тоа каков однос треба да има КПЈ спрема Кралството СХС. Во врска со тоа се оформиле две гледишта. Едни биле за тоа дека кралството СХС е творба на западно-европскиот империјализам, и заради тоа треба да се разбие, односно да се издвојат од неговиот состав независна Хрватска, независна Словенија и независна и обединета Македонија. Други, пак, беа за тоа: оваа државна заедница, иако е империјалистичка творба, треба да се работи на нејзино општествено преобразување, вклучувајќи ги во таа акција и национално-ослободителните движења на национално угнетените народи. Овие разлики во гледиштата во текот на времето се претворија во судир меѓу одделни групи и фракции на раководните органи на тогашните раководни лица на Коминтерната, под влијание на Сталин, која настојувала да дојде до ликвидирање на таканаречениот версајски систем, создаден со мировните конференции по Првата светска војна. Пленумот на ЦК на КПЈ, во средината на ноември 1924 година заведе став дека „должност на Партијата е да ги помага движењата на угнетените народи со цел за формирање на независни држави на Хрватска, Словенија, Македонија и Црна Гора“.⁹⁾

⁸⁾ Исто, стр. 67—72 и 74—77.

⁹⁾ Душан Лукач, цитираната книга, стр. 217.

Во основа, оваа теза била противречна на вистинските интереси на југословенските народи и претпоставувала да доведе до компромитирање на политичкиот програм на КПЈ, а со тоа и нејзино одвојување од вистинските текови во животот на југословенските нации. Имено, таквата теза не била во склад со реалната ситуација, а пред сè со националните тенденции и интересите на народите на Југославија, кои својата борба за остварување на правото на самоопределување ја толкувале како барање и право на заедница втемелена на еднаквост и рамноправност на сите народи.

II

Кон средината на 30-тите години, КПЈ започна да врши ново и позадабочено критичко и самокритичко преиспитување на своите дотогашни сопствени ставови и практичкополитичка дејност. Веќе од 1934 година, а особено по 1937 година настануваат нови искуства во врска со односот помеѓу револуцијата и нацијата, која ќе овозможи и развој на самостојни теоретски сознанија потребни за независно одредување на стратегијата и тактиката на борбата и за одредување на политичката линија и политичките цели. Имено, тогаш сè подецидно се истакнува ставот дека националното прашање не е само на буржоазијата, ниту само селанско прашање, туку дека е широк комплекс на општествени проблеми, односно дека во суштина тоа е социјален проблем. Неговото решавање е можно само во една истрајна борба на работничката класа за социјална слобода, односно како хегемон на таа борба треба да се издигне пролетаријатот. Со тоа всушност е изразен историскиот факт дека националното прашање во Југославија не може да се реши во рамките на буржоаската политика на спогодби и компромиси, бидејќи национално-ослободителните движења и пролетерската револуција се составни делови на еден општествен процес, а работничката класа е оној фактор кој што го движи тој процес во понатамошниот развој. На тој начин КПЈ дојде до сознание дека националните прашања на поделните југословенски народи треба да се третираат како составни делови на социјалистичката револуција.

Почетните елементи на новата политичка платформа на КПЈ спрема националното прашање се манифестираат уште во документите на Четвртата земска конференција на КПЈ. Покрај одлуката за „основање на комунистички партии на Хрватска и Словенија, а во блиска иднина и на комунистичка партија на Македонија во рамките на КПЈ“ во другите документи на оваа конференција се пледира на тоа дека КПЈ сестрано ќе ја помага борбата на националноугнетените народи за остварување пра-

вото на национално самоопределување до отцепување, но притоа посебно не се нагласува правото на отцепување од вкупното право на самоопределување кое изрично беше потенцирано на Четвртиот конгрес на КПЈ и во другите нејзини документи до Четвртата земска конференција. Аналогно на тоа не постои веќе парола за Балканска, односно Подунавска федерација на работничко-селански републики, а се препорачува борба за создавање на, работничко-селанска власт во сите земји на Југославија“.¹⁰⁾ На тој начин КПЈ дефинитивно се определила за ставот дека принципот за национално самоопределување можно е да се оствари во југословенските државни рамки, а идејата за балканска федерација беше напуштена бидејќи беше тешко остварлива и истата претставуваше повеќе илузија, одошто практичка можност.

Ваквите нови ставови на КПЈ беа потврдени и од Сплитскиот пленум на КПЈ¹¹⁾ (јуни 1935) и Одлуката на Политбирото на ЦК КПЈ во врска со задачите на КПЈ за спроведување на одлуките на Седмиот конгрес на Коминтерната¹²⁾ и во Окружницата на ЦК КПЈ од 1935 година.^{12а)} И не само тоа. Во овие документи, иако сè уште недоволно јасни, веќе се забележува идниот модел на една нова југословенска држава, како федеративна и демократска заедница. Имено, во неа се истакнува барањето за формирање на претставнички тела — народни собранија за секој народ посебно во Југославија.

„Комунистите се изјаснуваат, се зборува на едно место во спомената одлука на Политбирото на ЦК КПЈ, за свикување и слободно избирање на народни собранија за секој народ во Југославија, во прв ред Хрватскиот сабор, потоа Словенечкото собрание, па Македонско, Црногорско, Босанско и Војводинско. Хрватскиот сабор и другите народни собранија треба суверено да решаваат за сите прашања“.^{12б)}

Во окружницата, во врска со тоа стои ова:

„Ние ја подржуваме со сите свои сили борбата против режимот на великосрпското угнетување, за слобода и права на поробените народи. Нашиот став доаѓа до израз во нашето основно барање: правото на самоопределување сè до правото на отцепување ние не го менуваме. Но не смееме да го поставиме тежиштето врз отцепување, туку подвлекуваме дека секој народ има право и сам да решава за својата судбина. Тежиштето значи се поставува врз правото на самоопределување“.^{12в)}

10) Историски архив на КПЈ..., стр. 231.

11) Исто, стр. 360.

12) Исто, стр. 369.

12а) Душан Лукач, цит. дело, стр. 300.

12б) Историски архив КПЈ..., стр. 370.

12в) Преглед на историјата на СКЈ, Скопје, 1963, стр. 233.

Според тоа, од 1935 година, односно од Сплитскиот пленум и споменативе документи од истава година, КПЈ сè подецидно настојува да го реализира своето стратешко определување за преземање на водењето на нациите во Југославија врз основа на начелото на нивното право на самоопределување. Таа не само што ги изразувала нивните интереси туку била спремна тоа и да го оствари, односно интерес на сите нации на Југославија е заеднички да се изборат за својата слобода, против автократскиот и хегемонистичкиот централизам. Стапувајќи во средиштето на нацијата и поставувајќи се на чело на национално-ослободителните движења, преземањето на сета одговорност за револуцијата и нацијата истовремено — тоа беше всушност новата политичка ориентација.

Посебно решавачко значење, во изградувањето на новата политичка платформа по националното прашање, а со тоа и новиот курс воопшто на КПЈ, има Советувањето на раководниот актив на КПЈ во Москва во 1936 година.

Во Резолуцијата од ова Советување децидно се истакнува дека „КПЈ не го напушта принципот на слободно самоопределување до отцепување на народите, но истовремено истапува против разбивањето на тогашното државно подрачје на Југославија, бидејќи сака преустројство на државата да се постигне на мирен пат врз основа на национална рамноправност“. Според тоа, политиката на КПЈ спрема националното прашање на Југославија станува напolino јасно. Тоа најдобро се потврдува и низ следниот текст во споменатиов документ:

„Државата мора да се претвори во слободен сојуз на слободни народи во демократска федеративна држава... Српскиот демократски народ мора да разбере дека само со доброволна соработка на сите народи на Југославија се осигурува и сопствената политичка слобода и независност... Сите српски, хрватски, словенечки, босански, црногорски, македонски, војводински и албански демократи мораат да разберат дека заедничкиот непријател, великосрпскиот фашизам..., можат да се победат само со обединети сили, само борејќи се рамо до рамо“.^{12r)}

Овие ставови најдетално се објаснети и конкретизирани од страна на Јосип Броз Тито кон крајот на 1936 г. Во врска со устројството на идната заедница на народите на Југославија, Тито тогаш напиша, покрај другото, и следново:

„Во платформата (се мисли на Народнофронтовската, н.б.) мора јасно и недвосмислено да дојде до израз реалноста дека правото на самоопределување на сите народи ќе се почитува, т.е. не само правото на Србите, Хрватите, и Словенците, туку

^{12r)} Тито и револуција 1937—1967, Београд, 1967, стр. 34.

и на Македонците и на Црногорците, а исто така и правото на народите во Војводина, Босна и Херцеговина, да решат за тоа дали да ја зачуваат својата регионална самостојност во федеративна држава.

Исто така, треба да се истакне и правото на народните малцинства: Германци, Унгарци и Албанци на рамноправност⁽¹³⁾

Според изложеново, може да се констатира дека КПЈ под раководство на Тито заведе дефинитивен став за создавање на демократска федеративна заедница. Имено, идната југословенска заедница ќе ја сочинуваат федералните единици на Словенците, Хрватите, Србите, Македонците и Црногорците, укажувајќи истовремено и на специфичната положба на Босна и Херцеговина, Војводина и Косово поради нивната повеќенационална структура.

Основањето на комунистички партии на Словенија и Хрватска во текот на 1937 г. претставува, всушност, практична примена на Лениновиот принцип во решавањето на националното прашање во Југославија, кое што беше затемелено во новата национална програма на КПЈ. Имено, комунистичките партии на Словенија и Хрватска, во средиштето на борбата за националното ослободување на своите народи ја поставуваат работничката класа која што е животно заинтересирана за решавањето на судбината на својата нација.^{13a)} Комунистите на Хрватска и Словенија на тој начин се ставаат на чело на национално-ослободителното движење на своите народи. Тоа покажува дека КПС и КПХ решавањето на националното прашање најтесно го поврзаа со борбата на работничката класа за социјална слобода, бидејќи и двете компоненти се неразделни.

Во текот на 1938—1940 г. новото раководство на КПЈ одигра доста значајна улога во конкретизирањето на политичката линија на КПЈ и спрема другите национални прашања во Југославија: спрема македонското и црногорското, спрема прашањето на Босна и Херцеговина, Војводина, Косово и Сандрак. И не само тоа, туку КПЈ на чело со Ј. Б. Тито во овие години непосредно се ангажира во доближувањето на ставовите на КПЈ по националното прашање до масите.

Новата национална програма на КПЈ, чии елементи се најавени уште со одлуките на Четвртата земска конференција на КПЈ и која беше целосно прокламирана од раководните форуми на КПЈ на чело со Ј. Б. Тито, во текот на 1936—1937 г. доби свој потполн израз на Петата земска конференција на КПЈ што се одржа во Загреб од 19—23 октомври 1940 г. Во сите извештаи и реферати и во дискусијата по нив се трети-

¹³⁾ Ј. Б. Тито, Сабрана дјела, том IV, Загреб, 1976, стр. 38.

^{13a)} Историски архив КПЈ..., том VII, стр. 404—413.

рани доста аспекти на националното прашање и меѓунационалните односи. Врз нивна основа е донесена Резолуција во која е посебно потенцирана најважната задача пред комунистите и пред сите демократи и патриоти на Југославија — борба за национална рамноправност на народите и националните малцинства, како и разобличување на фашистичките сили и нивните агенти. Вистина, тоа не беа нови ставови, но прв пат формулирани комплексно.¹⁴⁾

Оваа национална програма претставуваше основа со која КПЈ ги поведе сите народи на Југославија во НОВ и Социјалистичката револуција во 1941 година.

Како резултат на ваквата револуционерна дејност, КПЈ успеа во текот на 1937—1940 година да оствари како на идеолошки така и на практично-политички план, поголемо влијание во широките народни маси. И не само тоа. Таа не само што ги поттикна, туку и ги предводеше во нивната борба за извојување национална и социјална слобода. Накратко речено, КПЈ под раководство на Тито не само што органски ја поврза борбата на работничката класа со прогресивните национално-ослободителни движења на народите на Југославија против потајниот великосрпски хегемонистички режим туку и стана единствен општествено-политички столб и идејно водечка сила. Според тоа, КПЈ стоеше на доследно револуционерна позиција, бидејќи активно ги подготвуваше масите во изведување на претстојната револуција.

III

Спомнатава политичка платформа на КПЈ спрема националното прашање во Југославија беше потврдена уште во време на организационо-политичките подготовки за започнување на вооружена борба против окупаторите, т.е. во деновите веднаш по фашистичката агресија врз кралството Југославија и по нејзината капитулација, во текот на април—јуни 1941 година. Како револуционерна партија на работничката класа успешно се снашла во новите услови на окупацијата и поделбата на Југославија. Нејзините највисоки органи, Политбирото на ЦК и самиот ЦК веднаш започнале припреми за започнување на Народно-ослободителна борба против окупаторите и домашните предавници, со што всушност започнала и Револуцијата на народите и народностите на Југославија.

Во програмските документи што КПЈ во овој временски период ги донесувала, речиси секогаш се истакнувала и пер-

¹⁴⁾ Петта земска конференција, Записник, Архив радничког покрета, Београд Фонд ЦК КПЈ, 1940/14—1, стр. 1—15.

спективата што таа би ги донела за секој народ на Југославија поодделно и на сите народи во целина. Вооружената борба се третираше како единствено основно средство преку кое секој народ би се здобил со национална и социјална слобода и истовремено упорно се бранела потребата од заеднички живот на сите југословенски народи во рамките на една нова заедничка држава на рамноправни и доброволно обединети народи.

Уште во текот на продирањето на окупаторските војски во Југославија, односно пред нејзината капитулација, ЦК на КПЈ, на 15 април 1941 година издал Проглас до народите на Југославија, во кој биле изнесени причините за пропаста на стара Југославија, потоа е објаснет квислиншкиот карактер на т.н. Независна држава Хрватска (НДХ). Осудено е поттикнувањето на шовинизмот и братоубиствената борба, предочена е можноста за борба против непријателот и повикани се сите народи на Југославија да се подготват за вооружена борба.¹⁵⁾ Еве што впрочем, во врска со ова се вели во Прогласов:

„Народи на Југославија!

Тешка катастрофа, која ние комунистите веќе одамна ја сигнализиравме, ги задеси народите на Југославија. Освојувачките армии на освојувачките сили навлегоа во нашата земја изненадно и секаде каде проаѓаат сеат смрт и пустош...

... Вие кои се борите и гинете во борбата за својата независност, знајте дека таа борба ќе биде крунисана со успех, па макар вие сега и да подлегнете во таа борба со надмоќниот непријател. Не губете го духот, збијте ги цврсто своите редови. Комунистите и целата работничка класа на Југославија ќе истрае до конечната победа во првите редови на народната борба против освојувачот. Не го губите духот ни тогаш кога во таа борба привремено ќе подлегнете, бидејќи од оваа крвава империјалистичка војна и национално угнетување ќе се создаде, врз основа на вистинска независност на сите народи на Југославија слободна и братска заедница“.¹⁶⁾

Во споменатиов проглас, кој бил упатен до сите народи на Југославија, КПЈ ги повикува сите уште во условите на распаѓање на Југославија, решително да ја продолжат борбата. На тој начин таа останува доследна на своите сваќања за одбрана на земјата, односно не ја менува генералната антифашистичка политичка линија, која ја изградуваше во периодот 1935—1940 год.

¹⁵⁾ Зборник докумената и података о НОР-у југословенских народа, т. V, док. бр. 2, Београд, 1952, стр. 5—7, издание на Војно-историски институт. (ЗВИИ).

¹⁶⁾ Исто.

Во меѓувреме, во организација на ЦК на КПЈ, во почетокот на мај 1941 год. во Загреб се одржа советување на членови на ЦК и на националните и покраинските комитети на поделните југословенски земји,¹⁷⁾ на кое беше анализирана новата политичка ситуација во земјата, а посебно улогата и задачите на КПЈ во условите на воведување окупација и поделбата на Југославија. На советувањето се усвоени заклучоци кои имале пресудно значење за определување на широките народни маси во Југославија за борба против окупаторите и домашните издајници. Тоа биле:

1. непризнавање на фашистичката окупација и поделбата на Југославија и новоформираните квислиншки држави на нејзината територија;

2. продолжување на заедничката борба на сите народи на Југославија против окупаторите, бидејќи поделбата на Југославија не може да биде препрека за заедничка борба на сите нејзини народи за национална и социјална слобода;

3. Партијата се става на чело на оваа заедничка борба, бидејќи нивната борба за слобода и независност е “животна задача и цел на авангардата на работничката класа — КПЈ“.¹⁸⁾

Споменативе заклучоци недвосмислено ја изразуваат антиокупаторската компонента, но исто така истовремено во нив се визира и револуционерната перспектива, бидејќи остро се напаѓа политиката на избеганата југословенска влада за обновување на предвоеното општествено и државно уредување на Југославија,¹⁹⁾ кое беше засновано врз принципите на бирократскиот централизам и југословенскиот унитаризам, а со кој се кочел демократскиот развој. Тоа всушност значело и борба против политиката на националното угнетување што ја спроведувала големосрпската буржоазија и монархијата во периодот меѓу двете светски војни и борба против новите поробувачи на југословенските народи — фашистичките окупатори и нивните помагачи, домашните издајници од сите национални буржоазии кои на различни начини соработувале со окупаторите. Поради тоа, КПЈ во прогласот и посебно се обратила до секој народ на Југославија укажувајќи му конкретно на фактот дека политиката на националното угнетување над хрватскиот, муслиман-

¹⁷⁾ На советувањето единствено не присуствувале претставници на ПК на КПЈ за Македонија, поради негативниот став на неговиот секретар Методија Шаторов-Шарло спрема подготовките за вооружениот отпор против фашистичките агресори и окупаторите на Југославија, што бил обусловен од влијанието на БРП(к), чија генерална антифашистичка линија не била доследно револуционерна, односно не се залагала за организирање на вооружена борба.

¹⁸⁾ В. „Пролетер“ орган на ЦК на КПЈ, март, април, мај, бр. 3—4—5.

¹⁹⁾ Исто.

скиот, словенечкиот, македонскиот и црногорскиот народ главно доведе до пропаста на Стара Југославија и дека иста судбина ќе ја снајде ограбувачката и денационализаторската политика на новите поробувачи и нивните квислинзи во сите југословенски земји.

КПЈ во меѓувреме издаде и нови прогласи и други документи, во кои постојано истакнуваше дека основната задача на комунистите во тој момент е да ја организираат заедничката борба на сите народи на Југославија и дека во таа борба нема други цели, туку ослободување на сите југословенски народи и обезбедување на независна Југославија.²⁰⁾ Притоа во сите е истакнуван и фактот дека таа цел народите на Југославија можат да ја постигнат само преку вооружената борба во чиј тек ќе се изградува братството и единството на народите и народностите на Југославија.

Паролата за братството и единството на сите народи и народности на Југославија што се истакна заедно со паролата за организирање на борбата против фашистичките окупатори и домашните издајници, и на која особено инсистираше КПЈ на чело со Јосип Броз Тито во текот на целиот период за време на НОВ и револуцијата 1941—1945, во суштина претставуваше признавање на рамноправноста на сите народи. Исто така оваа парола го содржеше и уверувањето и очекувањето дека сите народи со своето учество во заедничката борба ќе го остварат своето право на самоопределување, односно ќе се одлучат за државна заедница на сите народи на Југославија во која нивните идни односи ќе се изградуваат врз основа на рамноправност и слободна волја и во која нема повеќе да владее национален

²⁰⁾ Во текот на јуни и јули КПЈ издаде три прогласи до народите на Југославија, на 22 јуни, на 12 јули и на 25 јули. Во првиот проглас што е издаден по повод нападот на фашистичка Германија над СССР, Политбирото во името на ЦК на КПЈ ги повика со сите средства да се помогне борбата на Советскиот Сојуз, зошто неговата борба и е борба за национално и социјално ослободување на сите народи на Југославија. (Според ЗВИИ, том I, книга I, стр. 17—43. Антифашистичкиот и народноослободителниот карактер на тукушто започнатата вооружена борба уште подецидно е изразена во прогласот од 12 јули во кој покрај другото стои и ова:

„Си поставуваме прашање: Дали народите на СССР се борат само за себе? Дали таа нивна циновска борба против фашистичките освојувачи се однесува само на нив? Не тоа се однесува и на нас; тоа се однесува на сите поробени народи, се однесува на оние на кои им прети опасност од поробување, тоа се однесува на целиот културен свет“.

(Исто).
Истите овие идеи биле истакнувани во повеќето статии што биле објавувани во органот на КПЈ „Пролетер“ потоа во „Срб и чекан“ и други. Посебно значење на овој план имаат директивните статии на „Пролетер“ напишани од генералниот секретар на КПЈ — Јосип Броз Тито и тоа: Советувањето на КПЈ и зошто сме уште во составот на КПЈ. (Исто).

егоизам бидејќи ќе бидат уништени носителите на денационализаторска политика на сите противнародни режими на кралството СХС односно Југославија. Иако КПЈ, ваквото свое уверување, што било всушност стремеж и желба на широките народни маси (работничката класа, селанството и прогресивната интелигенција), не го претворила непосредно во некакво државно-правна програма, сепак нејзината дејност на планот на започнување и водење на НОВ, врз основа на изградување на братство-единство и рамноправност на сите народи и народности, недвосмислено поттикнувало кон создавање на демократска федеративна државна заедница.

Како резултат на ваквото уверување и непосредните подготовки на партиските раководства во сите југословенски земји и покраини, а под непосредно раководство на ЦК КПЈ и Главниот штаб на НОПОЈ, во текот на јули, односно октомври 1941 година, започна заедничката вооружена борба на сите народи на Југославија против фашистичките окупатори и домашните издајници.²¹⁾ Тоа беше борба за опстанок на секој народ поодделно и за нивно поврзување, во една трајна демократска федеративна заедница, во која ќе можат да ги развиваат слободно своите материјални и духовни потенцијали. Впрочем ваквите јасни цели го обусловуваа и учеството на секој народ во различните видови на отпор, вклучувајќи ја тука и вооружената борба.

Познато е дека народно-ослободителната борба започна како борба за извојување на слободата и а секој народ на Југославија поодделно и на сите нив заедно. Првите почетни елементи на федеративната структура на нова Југославија се среќаваат токму во структурата на воената организација на вооружената борба. Уште на 27. јули 1941 година, Политбирото на ЦК КПЈ основа Главен штаб на народноослободителните партизански одреди на Југославија на чело со Јосип Броз Тито, со задача да ги изврши општите последни припреми за започнувањето на вооруженото востание. Подготовките, пак, во поодделните југословенски земји ги вршеа воените комисии што ги

²¹⁾ Во текот на мај, јуни и почетокот на јули 1941 г. централните и покраинските комитети на сите поодделни југословенски земји, освен на Македонија, а врз основа на заклучоците на Мајското советување упатија до своите народи и народности повик за востание (ЗВИИ, том I, II, III, IV, V и VI, книга 1 за сите томови).

По отпорот што месните организации на КПЈ во Прилеп, Куманово и Скопје и други места го дадоа против политиката на тогашниот секретар на ПК КПЈ за Македонија— Методија Шаторов-Шарло со која се саботираше вооружената борба во Македонија, а по повик на новото покраинско раководство на КПЈ за Македонија на чело со Л. Колишевски, во октомври 1941 година и македонскиот народ се приклучи кон заедничката вооружена борба на југословенските народи, со што всушност и тој се определи за создавање на една нова демократска федеративна Југославија.

формирале централните односно покраинските комитети на Партијата. Со цел за непосредно раководење со националните вооружени партизански единици се формирани посебни воени раководни органи на вооружената борба за секоја југословенска земја. Во Словенија е формиран Главен штаб на словенечките партизански чети; во Хрватска — Оперативно партиско раководство; во Србија — Главен штаб на партизанските одреди; во Црна Гора — Привремена врховна команда на национално-ослободителните трупи; во Босна и Херцеговина — Штаб на народно-ослободителни партизански одреди; во Македонија — Покраински штаб и во Војводина — Воен штаб.²²⁾ Така, овие органи, заедно со централните односно покраинските комитети на Партијата постануваат највисоки раководни воено-политички органи на народно-ослободителното движење во поделните југословенски земји чија дејност била насочувана и раководена од ЦК КПЈ и ВШ на НОПОЈ како врховно-воено-политичко раководно тело на народно-ослободителното движење на Југославија.

Посебно значење во натамошниот процес кон идната суштествена измена на државното уредување на Југославија има военополитичкото советување во ГШ на НОВОЈ што се одржа во Столице, на 27.IX.1941 година, согласно со одлуката на ЦК КПЈ од 31 август истата година. Неговите заклучоци укажуваат на натамошното вградување на нови елементи на федеративно уредување на Југославија. Тогаш е одлучено дотогашниот ГШ на НОПОЈ да се преименува во Врховен штаб, а националните раководства на востанијата во поделните југословенски земји во главни штабови на народно-ослободителните партизански одреди. Последните добиле задача да раководат со воените операции и понатамошно создавање на нови воени единици, а Врховниот штаб ја обединувал целокупната воена политичка дејност на НОД во Југославија.²³⁾

Според тоа, Врховниот штаб, во текот на 1941—1942 година не само што претставувал врховно воено раководно тело туку вршел и улога на еден вид раководен политички орган на ослободителното движење, бидејќи покрај воено-оперативната дејност, вршел значајна улога и во процесот на изградбата на системот на народно-ослободителната власт, чии органи — народно-ослободителните одбори претставуваа и органи на револуцијата и органи на новата државна организација во натамување. Така например Фочанските и Септемвриските про-

²²⁾ Овие органи во Словенија, Хрватска, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Војводина се формирани во текот на јуни—јули 1941, а во Македонија во текот на септември истата година (Според ЗВИИ, том, I, III, IV, V, VI и VII, книга 1 за сите томови.

²³⁾ Ј. Б. Тито, Собрани дела, том 7, Скопје, 1979, стр. 305—306.

писи се донесени од страна на ВШ во улога на највисоко политичко раководство на НОД за цела Југославија, со што се создаде правна основа за понатамошно изградување на органите на народно-ослободителната власт. Имено, овој орган спомнативе прописи ги упати до сите национални и покраински политички и воени раководни тела за да работат по нив.

Доста значајна улога во остварувањето на политичко-стратешките цели на КПЈ во врска со изградбата на политичките основи на новата југословенска заедница, како заедница на рамноправни народи на Југославија имаше основањето и дејноста на главните штабови за секоја југословенска земја. Под нивно раководство се вршеше вооруженото самоорганизирање на народот, потоа раководењето со национално вооружените сили и негувањето на братството и единството како меѓу припадниците на вооружените сили така и меѓу останатото население. Имено, преку нивните дејности се афирмирале национални, воени, политички и културни кадри. За одбележување е и тоа дека во нивната дејност доаѓало до израз и негувањето на прогресивните национални традиции кај поделните југословенски народи со што се манифестирал и континуитетот на нивната револуционерна борба.²⁴⁾ Публикувањето, пак, на различни весници и списанија како и целокупната масовна и културно-просветна дејност се вршеле на националните јазици со што се развиле и унапредувале националните култури на поделните југословенски народи.

Преку ваквите воени и политички дејности на главните штабови, во соработка и помош на националните и покраинските комитети на Партијата, во поделните југословенски земји, се зацврстувал во текот на 1941—1942 година процесот на општествено-политичкото осамостојување на секој народ во Југославија. Овој елемент бил еден од битните предуслови во развојот на НОБ како кај секој народ поделно, така и на Југославија во целина, бидејќи обезбедувала мобилизација на

²⁴⁾ Речиси во секој програмски документ на национално-партиските и национално-воените раководни тела борбата на својот народ односно народи се поврзувала и со борбата во минатото на неговите прогресивни сили за национална и социјална слобода. Всушност секој од нашите народи се борел, освен за ослободувањето на Југославија во целина од окупаторите и за сопствена национална слобода. Така на пример борбата на македонскиот народ против германските, италијанските и бугарските окупатори се прикажува и како продолжение на борбата за национална слобода од крајот на XIX и првата половина на XX век. (Поопширно за ова види во Извори за ослободителната војна и револуцијата во Македонија 1941—1945, Скопје, ИНИ, том I, книга 1, док. бр. 9, 11, 13, 17, 20, 21 и 40).

широките народни маси и ослободување на нивната револуционерна иницијатива. Истовремено со тоа се обезбедувале и услови за изнаоѓање на нова содржина за регулирање на меѓунационалните односи во новата држава. Врз ваква основа започна историскиот процес на вистинското обединување на сите југословенски народи во трајна братска заедница на рамноправни народи и народности. Всушност со споменатава воено-политичка дејност на Врховниот штаб и главните штабови доаѓало реално до израз изградбата на елементи во кои се гледа идното демократско и федеративно државно уредување на нова Југославија.

Колку големо значење на вооруженото самоорганизирање во поделните југословенски земји му придавал Врховниот штаб, ни покажува и неговиот однос спрема прашањето за националните амблеми на партизаните. Во врска со ова уште во 1941 год. ова највисоко воено-политичко раководно тело на НОД и издало наредба во која покрај носењето на општиот антифашистички знак — петокрака ѕвезда партизаните на поделните југословенски земји требало да носат и посебни национални знаци.²⁵⁾

Напоредно со раѓањето и развојот на Народноослободителната војска настанале и дејствувале и органите на новата народна власт кои во прво време се именувале различно во зависност од специфичностите на поделните југословенски земји. Во меѓувреме тие се здобиваат со општо име народноослободителни одбори (НОО), и се формираат како на ослободената, така и на неослободената територија, вршејќи улога и како органи на борбата и како органи на власт. Со тоа всушност, народноослободителното движење уште од почетокот на востанието го разбивал стариот бирократско-полициски апарат на буржуаската власт и на нивно место основал органи на нова револуционерна власт.

Како резултат на развојот на органите на народноослободителната власт и на потребата од понатамошно помасовно разгорување на народноослободителната борба против окупаторите и домашните предавници во втората половина на 1941 и почетокот на 1942 год. дојде до основање и на првите врховни политички раководства на НОД во одделни југословенски земји кои вршеле и одредени функции на еден вид највисок орган на власта. Такви политичко-претставнички органи биле

²⁵⁾ Билтен Врховног штаба народно-ослободилачких партизанских одреда Југославије, бр. 7—8/1.X.1941 година, Архив на Војно-историскиот институт Белград, фонд Врховен штаб на НОВ и ПОЈ.

создадени во Словенија, Црна Гора и Србија.²⁶⁾ Основањето на овие органи и посебно нивната дејност претставуваат конститутивни белези на федеративното уредување на нова Југославија бидејќи го изразува процесот на остварување на државноста на овие наши народи како составни елементи на федерацијата во целина.

Во суштина тоа важи и за оние југословенски земји и народи во кои во ова време не беа формирани такви органи — Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија.

Имено, иако во Хрватска и Босна и Херцеговина не дошло до основање на земски политички органи, во текот на 1941/1942 година се развивал процесот на изградбата на органите на новата народноослободителна власт. Со ширењето на востаничките борби, а особено во текот на 1942 година дојде до основање и развивање на цел еден систем на органи на нова власт. Во ослободените подрачја, тие покрај другото вршеле и улога на органи на власт. Во неослободените, пак, подрачја се основале илегални НОО, преку чии дејности се афирмирале и одредени елементи на органи на власт.²⁷⁾ Всушност преку нивното организирање и дејност дефакто се развивал и процесот на изградбата на хрватската односно босанско-херцеговачката државност, во рамките на една нова демократска и федеративна Југославија.

До основање на први основни политички органи на борбата, кои истовремено вршеле и делумна улога на власт, дошло и во Македонија уште за време на непосредните подготовки за вооружената борба и особено по започнувањето на вооруженото востание, во октомври 1941 година. Во текот на 1941/1942 година, овие органи во Македонија носеле различни ими-

²⁶⁾ Во Словенија, на 16.IX 1941 година Врховниот пленум на Ослободителна фронтата се конституирал во Словенечки народно-ослободителен одбор (СНОО), како политичко раководно тело на целиот словенечки народ и како врховен орган на новата власт во Словенија. (Според ЗВИИ, том VI, кн. I, док. 27, стр. 75). Тоа е првиот чекор во воспоставувањето на словенечкиот народен суверенитет во процесот на изградбата на словенечката национална државност како составен дел во процесот на изградбата на југословенската федерација.

Првиот земски народно-ослободителен одбор за Црна Гора и Бока е основан на конститутивното собрание во манастирот Острог, на 8.II 1942. (З. Лакић, Народна власт у Црној Гори 1941—1945, докторска дисертација, ракопис, Титоград, 1973, стр. 57—60.

Главниот народно-ослободителен одбор на Србија (ГНОО на Србија) како највисок политичко-претставнички орган на борбеното единство на српскиот народ и како врховен орган на народно-ослободителната власт на Србија е основан кон средината на ноември 1941 година. (Сл. Нешовић, Стварање нове Југославије, Београд, 1981, стр. 18—19).

²⁷⁾ ЗВИИ, том V, кн. III, стр. 49, 80 и 114 и кн. VIII, стр. 62; Том IV, кн. 7, стр. 6., 79, 225—226 и 227—278 и кн. 8, стр. 377—378.

ња,²⁸⁾ а биле основани од страна на месните партиски организации или од партизанските одреди, а по директива и со помош на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија и Покраинскиот штаб односно Главниот штаб на НОПО на Македонија. Нивниот број посебно нараснал во текот на втората половина на 1942 година како резултат на понатамошното разгорување на НОБ на македонскиот народ, а по добивањето на директивното писмо од ЦК на КПЈ од март 1942 година, во кое изричито се споменува дека е потребно, паралелно со развојот на вооружените акции да се формираат и Народно-ослободителни комитети како основни политички органи на борбата и органи на новата власт.²⁹⁾ Наскоро потоа по реорганизирањето на ПК на КПЈ за Македонија, во текот на летото и есента 1942 година се упатени повеќе прогласи и други директивни писма до македонскиот народ и народностите на Македонија и посебно се истакнува значењето на потребата од формирање и делување на органи на народно-ослободителната власт.³⁰⁾ Во оваа дејност активно се вклучи и Главниот штаб на Македонија. Така на пример во една негова директива од 1942 година децидно се укажува на потребата од формирање на народно-ослободителни комитети.³¹⁾

Во врска со прашањето за формирањето и дејноста на органите на народно-ослободителната власт во Македонија потребно е да го истакнеме и следниов факт. Имено, во текот на 1942 година, организацијата на Народноослободителниот фронт на Македонија формира свој Покраински одбор, кој покрај својата основна функција во собирање на прехранбени и други продукти за НОД, врши непосредно, а и преку своите месни одбори, и определена политичка дејност на планот на општо политичко обединување на НОД на македонскиот народ во општата борба против окупаторите и домашните предавници.³²⁾ Истовремено со тоа, неговите одбори вршеле и еден вид улога на органи на новата востаничка власт. На тој начин преку оваа нивна дејност, како и преку дејноста на сите други видови органи на борбата, кои на определен начин вршеле и еден вид улога на орган на власт се изразувале почетните еле-

²⁸⁾ Според истражувањата на д-р В. Ивановски, овие органи во Македонија имале околу 20 различни имиња (Според статијата „настанување и активност на револуционерните органи на борбата и на власта во Македонија 1941—1942 година, во сп. „Гласник на ИНИ“, Скопје, бр. 3/1967, стр. 149), а според д-р Н. Велјановски и повеќе (Народната власт во Македонија 1941—1944 година, докторска дисертација, ракопис, Скопје, 1979 стр. 357).

²⁹⁾ Историски архив на КПЈ..., том VII, Бгд., 1954, стр. 99—103.

³⁰⁾ Извори за Ослободителната војна и револуција на Македонија..., том I, Скопје, 1968, док. 41 и 44.

³¹⁾ ЗВИИ, том VII, книга 1, док. 48, стр. 163—164.

³²⁾ ЗВИИ, том VII, док. 28, стр. 78.

менти во процесот на изградбата на македонската национална државност во рамките на процесот на изградбата на новата заедница на југословенските народи.

*
* *

Како резултат на военополитичките успеси на целата територија на Југославија, во текот на есента 1942 година Народно-ослободителното движење на народите и народностите на Југославија стана доминантен политички фактор. Неговата народно-ослободителна војска, во чии состав тогаш влегуваа неколку бригади, дивизии и корпуси и преку 30 народно-ослободителни партизански одреди,³³⁾ создаде повеќе слободни подрачја на целата територија на Југославија, во која дејствувале мнозинство органи на народно-ослободителната власт. Во ова време доаѓа и до општа промена во позитивна смисла на зборот и на фронтите во Втората светска војна, каде што сојузничките сили ги постигнаа своите први но одлучни победи, со кои се претскажуваше нивната идна општа победа над фашистичките сили. Сето тоа налагаше императивна потреба од основање на еден врховен политички орган кој ќе врши улога на највисок народно-ослободителен одбор на НОД на југословенските народи и народности. Со неговото основање, како врховно и општојугословенско претставничко тело на народното ослободување на Југославија под име Антифашистичко веќе (собрание) на народното ослободување на Југославија (АВНОЈ), југословенска федеративна заедница, која де факто започна да се создава уште во почетокот на разгорувањето на НОБ и Револуцијата, со тоа стварно доби свој врховен орган, со кој од една страна го означиле дисконтинуитетот со бирократско-централистичкото државно уредување на Кралевина Југославија, а од друга страна раѓањето на нова Југославија, како заедница која се изградува врз основа на братството и единството на сите народи и народности на Југославија.

³³⁾ Во крајот на 1942 година во редовите на НОБ и ПОЈ биле: 34 партизански одреди, 12 баталјони, 36 пешадицки бригади, 9 дивизии и 3 корпуса. (Владо Стругар, Југославија 1941—1945, III, Београд, 1976, стр. 81.).

Vladimir KARTOV

THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL DETERMINATIONS OF
CPY FOR ESTABLISHMENT OF A NEW DEMOCRATIC FEDERATIVE
YUGOSLAVIA DURING THE PERIOD FROM THE
FOURTH ZEMSKA CONFERENCE TO THE CREATION
OF AVNOY (1934—1942)

S u m m a r y

The first elements in the process of building of federative organisation of New Yugoslavia i.e. the establishment of the Yugoslav federative community and its federal units appear by beginning of the Liberation struggle and socialist revolution of the peoples and minorities of Yugoslavia. Namely, in the struggle against the occupier and the domestic traitors the federation and federal units were built paralelly. It is true, trough this process up to the First and even Second session of AVNOY did not develop equally in Yugoslavia as a whole and in its separate countries, moreover, up to that time the aims and efforts of all the peoples of Yugoslavia were expressed very clearly, and led by the avant-garde of the worker's class — CPY to establish a new community of equal peoples and minorities.

Towards the end of 1941 and the beginning of 1942 as a result of the former development of the organs of the people's authority and because of the need for further development of the people's liberation war and revolution the first political representative bodies of PLS were established in some Yugoslav countries which made certain functions of the highest organ of authority. They, in fact, were the first constitutive elements of the next federal units of the new federative Yugoslavia, which by the establishment of AVNOY the revolutionary process of creation of the Yugoslav federation got its own supreme organ.